

FRANSUZCHA ASARLARDA BADIY TASVIR
VOSITALARINING AHAMIYATI

Tursunmuratova Dilnoza Turamuratovna

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universiteti,

Fransuz filologiyasi kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada badiiy asarlardagi tasviriy vositalar turlari va ularning asar mohiyatini ochib berishdagi o'rni haqida so'z yuritiladi

Kalit so'zlar: troplar, ko'chim, badiiy tahlil, til

Аннотация: В статье говорится о видах изобразительных средств в художественной литературе и их роли в раскрытии сущности произведения.

Ключевые слова: тропы, переносное значение, художественный анализ, язык.

Abstract: The article talks about the types of visual means in fiction and their role in revealing the essence of the work.

Key words: tropes, figurative meaning, artistic analysis, language.

Badiiy asarda so'z yoki so'z birikmasining ko'chma ma'noda qo'llanishi trop (gr.tropos-ko'chim)lar deb yuritiladi. Aslida tilinizdagi hamma so'zlar ko'chma ma'noda ishtishdan tug'ilgan bo'lsa ajabmas. Lekin ularning dastlabki davrdagi asl ma'nosi vaqtlar o'tishi bilan odamlar tomonidan ko'pincha unutilib yuboriladi. Troplar majoz (arabcha- so'z yoki iboraning ko'chma ma'noda ishlatilishi va shunday ma'noda ishlatilgan so'z , ibora), tashbeh (arabcha- o'xshatish; majoz), ko'chim (trop, obrot ma'nosini beradi) deb ham ataladi. Ko'chimlar afabiyotga jilo, joziba, ta'sirdorlik, bo'yoqdorlik kabi ko'plab rang-barang fazilatlarini beradi. Quyosh tomchida akslanganidek, san'atkorning badiiyati qudrati alohida olingan birgina tropda o'zinamoyon eta oladi. Behisob majozlardan bir nechtasini o'rganishning o'ziyoq sizni mustaqilizlaishga, qolganlarini izlab, topib, talqin qilishga chorlaydi. Badiiy-tasviriy vositalarning hammasi ham ikkiki vazifani o'taydi:

1. Badiiy asarda ifodalangan g'oyani, shu g'oyani tashuvchi obrazlarni hayotiyroq va ta'sirchanroq ifoda qiladi. Bu vazifani mazmuniy vazifa deb qarash mumkin.

2. Misralar, baytlar, bandlarning (demakki, badiiy asarning) lafziy musiqiyiligini, jilosini, jozibadorligini ta'minlashga xizmat qiladi.

Bu vazifa shakliy vazifa sifatida qaraladi.

Mazmun va shaklning monolitlik xislati bu vositalarda ham xos bo'lgani sabab ular ikki vazifani birvakarayiga va vaqtda o'taydilar. Ularning har biri san'atkor badiiy mahoratning kichik o'lchovi bo'la oladilar, ya'ni san'atkor badiiy dunyosining hayotiyiligini , go'zalligini, betakrorligini, yangiligini ko'z-ko'z qila oladilar.

Kitobxonni hayratga sola biladilar. Hazrat Alisher Navoiyning "Majolis ul-nafois" asarida bir voqea bor: kunlarning birida Lutfiy yomg'irga ishora qilib, Amir Cisarav o'z g'azallaridan birida shu hodisani nafislik - san'atkorlik bilan tasvirlaganini aytadi: mahbuba bahor ayyomida biron tomonga ketayotganida yomg'ir tufayli yerga yiqilay debdi-yu, noziklikdan yomg'ir rishtalarini (tomiri)ni ushlab qaddini rostlab olibdi. Navoiy bundan hayratga tushadi va uni saroy ahliga so'zlab beradi. Hamma lol qolsada, sinchkov Husayn Boyqaro e'tiroz bildiribdi: "... ul e'tiroz budirkim, yol yog'in qatrasini yuqoridin quyi inib keladur, muqarrardurkim, rishtag'a dag'i hamul holdir. Rishtaikim, mayli quyi bo'lg'ay, aning madadi bilan yiqiladurg'on o'zin asramog'i maholdir." Ko'rinadiki, badiiy tasviriy vosita qanchalikhauratomuz bo'lmasin, uning asosida hayot (yomg'ir) mantig'i buzilmasligi, yangiligi, betakrorligi asoslangan bo'lishi, kitobxonni to'liq ishontirishi badiiy qonuniyat bo'lib qolaveradi. Ana shu qonuniyatga amal qilgan –san'atkor badiiy mahorati namuna bo'la oladi.

Yuqorida aytilgan fikrlarning isbotini quyidagi Emil Zolyaning "Au Bonheur des dames" asarida foydalanilgan frazeologiyalik birliklar tarjimalarida (ruschadan "Дамское счастье" va o'zbekchadan "Ayol baxti" - Muhabbat Ismoilova) ko'rib chiqamiz

Asliyatda.

En haut, la jeune fille tomba droit dans le rayon des confectons. C'était une vaste pièce, entourée de hautes armoires en chêne sculpté, et dont les glaces sans tain donnaient sur la rue de la Michodière. Cinq ou six femmes vêtues de robes de soie, très coquettes avec leurs chignons frisés et leurs crinolines rejetées en arrière, s'y agitaient en causant. **Une, grande et mince, la tête trop longue, ayant une allure de cheval échappé, s'était adossée à une armoire, comme brisée de fatigue.**

Xuddi shu jumlaning bevosita (rus) va bilvosita (o'zbek) tillaridagi talqiniga yuzlanamiz

Vosita tilida.

Наверху девушка попала прямо в отдел готового платья. Это была обширная комната, уставленная по стенам высокими шкафами из резного дуба; зеркальные ее окна выходили на улицу Мишодьер. Пять-шесть женщин, одетых в шелковые платья и имевших весьма кокетливый вид благодаря завитым шиньонам и приподнятым сзади кринолинам, суетились здесь, перебрасываясь отрывистыми фразами. Одна из них, высокая и худая, с непомерно длинным лицом и поступью вырвавшейся на волю лошади, прислонилась к шкафу, словно изнемогая от усталости

Tarjimada .

Qiz tepaga chiqishi bilan shundoq tayyor kiyimlar bo'limida paydo bo'ldi. Bu devorlar bo'ylab o'yib ishlangan dubdan qilingan shkaflar o'rnatilgan keng xona bo'lib, uning katta oynalari Mishod'er ko'chasiga qaragan edi.

Bu yerda matodan tikilgan ko‘ylak kiygan, jingalak qilingan ulama soch va uzun yubkalari ta’sirida bashang kiyingandek ko‘rinayotgan besh-oltita ayol o‘zaro gaplashgancha allanimalar qilishardi. Ulardan biri, baland buyli, ozg‘in, otyuzli ayol xuddi qattiq charchagandan nima qilishini bilmayotgandek shkafga suyanib turardi.

Shu misolda fransuz tili uchun xos bo‘lgan **ayant une allure de cheval échappé** iborasi tarjimada o‘zbekitobxonini uchun tushunarsiz bo‘lib qolganligini ko‘rishimiz mumkin.

Badiiy adabiyotda keng foydalaniladigan bir qancha tasviriy vositalar bo‘lib, ular quyidagilardan iborat:

Jonlashtirish –odamlarga xos xususiyatalarni jonsiz predmetlarga, tabiatning turli hodisalariga ko‘chirish orqali, to‘g‘rirog‘i , ularni insoniyashtirish paydo bo‘ladigan tasvirdi ;

Giperbola (yunoncha huperbole-mubolag‘a) – mubolag‘a (arabcha –lof urish, bo‘rttirish)da san’atkor tasvirlanayotgan shaxs, predmet, voqea hodisalarni boshqalaridan ajratib ko‘rsatish, diqqatini jalb qilish maqsadida judayam bo‘rttirib tasvirlaydi;

Litota(yunncha litotes-oddiy, kichik) –tafrit(arabcha mo‘tadildan pastki holat) mubalag‘aning teskarisi bo‘lib, badiiy asardagi biror predmetni, hodisani, detalni bir necha barobar kichraytirib tasvirlash san’atidir ;

O‘xshatish – tashbeh (arabcha o‘xshatish) muayyan bir predmet, hodisani aniqtasavvur qilish uchun uni boshqa tanish bo‘lgan predmet, hodisalarga solishtirishdir;

Sifatlash-tasvir etilayotgan inson, predmet, narsa, hodisaning muhim belgisi (xislati,xususiyati, o‘ziga xosligi)ni ko‘rsatuvchi (izohlovchi, xarakterlovchi, ajratuvchi) so‘z bo‘lib, u aniqlanmishga sifatlovchi belgisini ko‘chiradi.

Badiiy-tasviriy vositalarning son-sanog‘iga yetish qiyin. Uning metafora, metonimiya, allegoriya, simvol sinekdoxa, istiora, perefraza, ironiya kabi san’atlardan tashqari, mumtoz adaboyotimizda uning yuzlab ko‘rinishlari ham bor: tashbih, iyhom, tanosib, tazod, talmih, tazmin, husni ta’lil, irsoli masal, tajnis, tamsil, llaff va nashr, tardu aks, taqsim, tafriq kabi

Shu o‘rinda badiiy tahlilga ham e’tiborimizni qaratish, maqsadga muvofiqdir.

Badiiy asar tahlili juda qadim zamonlardan buyon ilm egalarining diqqatini tortib kelgan. Shuning uchun ham unga olimlar tomonidan turlicha turlicha ta’rif berib kelingan.Forobiy, Ahmad Toroziy, Navoiy,Bobur singari mutaffakirlarning asarlarida badiiy tahlilga doir islomiy-turkiy qarashlar aks etgan.

Badiiy asar tili nihoyatda murakkab va o‘ziga xos hodisa hisoblanadi. Tilshunoslik, umuman filologiya tarixida uni o‘rganishga turlicha yondashib kelingan. Badiiy asar tili tadqiqi bilan bir umr shug‘ullangan V. Vinogradov o‘zining

“Badiiy adabiyot tili haqidagi fan va uning vazifalari” nomli ma’ruzasida badiiy adabiyot tili haqida so‘z ketganga “til” so‘zi ikki xil m’noda qo‘llanishini ta’kidlaydi, ya’ni: u yoki bu tilning milliy sistemasini aks ettiruvchi “nutq” yoki “matn” (adabiy til tarixi, taraixiy grammatika va leksikologiya uchun tahlil material) ma’nosida; 2) “san’at tili”, badiiy ifoda vositalari sistemasi ma’nosida.

Adabiyotning so‘z san’ati ekanligi, uning birlamchi unsuri til ekanligi haqidagi haqiqatni inkor etgan emas. Kishilik tarixida adabiyot atalmish dunyoni obrazlihdok etish san’ati yaralibdi-ki, bu san’atning asosiy vositasi bo‘lgan so‘z, tilni tadqiq etishdek mashaqqatli yumush inson tasavvuri va tafakkurini muttasil band etib keladi.

Buyuk ma’rifatparvar adib Abdurauf Fitrat “Adabiyot qoidalar” qo‘llanmasida “go‘zal san’atlarda tovar (material) tovush, ohang bo‘lsa, go‘zalsan’at musiqiy bo‘ladir ; bo‘yovlar, chiziqlar bo‘lsa, rasm bo‘ladir; tosh yo boshqa turli ma’danlar esa, haykalchilik bo‘ladir; tosh, yog‘och, kirpich, ganj, tuproq bo‘lsa me’morliq bo‘ladir; gap, so‘z esa, adabiyot bo‘ladir” deb yozadi va adabiyotga shunday ta’rif beradi: “Adabiyot –fikr, tuyg‘ulardagi to‘lqunlarni so‘zlar, gaplar yordami bilan tasvir qilib, boshqalarda ham xuddi shu to‘lqunlarni yaratmoqdir”.

Badiiy asar ma’lum bir davrning asosiy g‘oyasini tashiydi, ilgari suradi, unga singdiradi. Ijodkor bu xususiyatni o‘zida mujassamlashtiruvchi shaxslar ya’ni davr qahramonlari orqali yuzaga chiqaradi. Davrning yetakchi xususiyatlarini o‘zida mujassamlashtirgan shaxs ham o‘z navbatida oila, jamiyat, muhit va tarixiy voqelik ta’sirida shakllanadi. Zamonasining yetukshaxslari har bir voqea-hodisa, muhit va sharoitga o‘zining bevosita ta’sirini o‘tkazadi. Yozuvchi hayotiy voqealarni tasvirlar ekan, badiiy xarakterlarni yaratadi, shu orqali o‘z mahoratini namoyon qiladi. Badiiy tasvirlar odamlarning yashash tarsi, hulqi, psixologiyasi, o‘y –mushohadalari, orzu-intilishlarini ko‘rsatib beradi. Badiiy asar syujetidan o‘rin olgan barcha voqealar silsilasida harakat qiluvchi xarakterlar shu tariqa yuzaga chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti. «Badiiy tahlil asoslari3 fanidan ma’ruzalar matni. Nukus-2012.

Emile Zola. Au bonheur des Dames. La Bibliotheque electronique du Quebec., 2001.
Turamuratovna, Tursunmuratova Dilnoza. "FRANSUA MORIAKNING «ILONLAR KOMIDA» ROMANIDA PERSONAJLAR PORTRETINI YARATISH VOSITALARI VA ULARNING O ‘ZBEK TILIDA QAYTA YARATILISHINING O ‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI." Oriental renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences 1.4 (2021): 1052-1056.

Shirinova, R., Qarshibayeva, U., Tursunmuratova, D., Khasanova, M., & Shamuratova, G. (2022). Metamorphosis as an Object of Linguistic Research. International Journal of Early Childhood Special Education, 14(1).